

JAPÁNKERTI KALAUZ

MÚLT ÉS JELEN

3. RÉSZ

Szöveg és fotó: Gódorné Hazenauer Zita (2020)

Fotó: Köles Gábor és az iskola kollégái

TARTALOMJEGYZÉK

1. rész

Bevezetés --- 3. oldal

Kapu (*torii*) --- 5. oldal

Varga Márton szobor --- 11. oldal

Forrás --- 20. oldal

Fuji san --- 38. oldal

2. rész

Hátsó sziklakert --- 3. oldal

Daru sziget (*Tsuru-Shima*) --- 9. oldal

Teknős sziget (*Kame-Shima*) --- 18. oldal

3. rész

Lugas (*azumaya*) --- 3. oldal

Cseresznye kert --- 14. oldal

Utószó --- 20. oldal

Lugas (azumaya)

„A rejtett szépségekben különös örömet lelték, mint a zen buddhista hívő az eltitkolt jó cselekedetekben. Szakai kikötője mellett épült kertjében Rikjú úgy takarta el a tengerre néző kilátást, hogy a teára jött vendég csak akkor pillanthatta meg a fák közt feltűnő rezgő óceánt, amikor mit sem sejtve a vízmedence fölé hajolt. Az alázat mozdulatában rádöbbenhetett az ivókanálnyi merített víz és az óceán, önmaga és a világmindenség azonosságára.”¹

Terebess Gábor

Jelenleg– az eredeti elgondolásnak megfelelően – a japánkertben egy lugas (azumaya) áll. Madarász Aladár tanár 1931-ben így mutatja be: „bambusznáddal összeerősített és kúszónövényekkel befuttatott lugas, amely oly módon helyezendő el, hogy belőle az egész kertet áttekinthessük.”² A kertünkben lévő lugas szerkezetét 2019-ig vascső váz alkotja, mely ideiglenesen nád, illetve bambusz-borítást hordozott.

Funkcióját tekintve a kerti pavilon, egy olyan szél- és esőtől védett hely, ahonnan rálátás nyílik a kertre. Az azumaya célját egy japán naplórészlet így írja le: „A kert szépségét nézve a családfő elég áldottnak találhatja magát ahhoz, hogy száz évet is megéljen.”³

Kép: Korai felvétel a lugasról. Előtte az eredeti terven is szereplő cserje és évelő folt, lámpás és kézmosó.

Az azumaya 2019-ben teljes körű felújítást kapott. A 2018-as EuroSkills bontási anyagainak újrafelhasználását letárgyalva a kertbe került faanyagból készült el az új azumaya, melynek zsindegy borítását és ács munkáit a főigazgatóság a kerti belépőjegyek bevételeiből finanszírozta.

¹Terebess Gábor: *A japán kertművészet: zen kertek*, Elektronikus kiadás, Terebess Ázsia E-tár. Forrás: <http://terebess.hu/keletkultinfo/japankert.html>

² Kertészet, 1931.10.15.

³Goshonikki naplórészlet in Teiji Itoh: *Die gärten Japans*, DuMont, Köln, 1984, 37.

Az eredeti terven és a korabeli felvételeken a Daru szigetre vezető út⁴ jobb oldalán egy nagyobb, hordóra emlékeztető formájú mázas kézmosó (*chōzubachi*) tűnik fel, melynek sorsa szintén ismeretlen. A Japánban a kis kőmedencéket a szentélybe, a templomba és a teaházba való belépéskor megtisztulásra, rituális kéz- és szájöblítésre használják. Néha forrás vize van benne. Állhatnak földön, vagy kőoszlopon, sokszögletűek, vagy gömbös formájúak, magasak (*chozubachi*), illetve alacsonyok (*tsukubai*).⁵

A kézmosás mozzanatának gyakorlati funkciója mellett szimbolikus jelentése is van, a látogatók ilyen módon igyekeznek megszabadulni minden világi gondtól és tisztátalanságtól.⁶ A *tsukubai* jelentése: a meghajlás helye.⁷ A meghajlás pedig az alázatosság gesztusa.

*Kép: Anna főhercegnő, József Ferenc főherceg és Varga Márton, előtérben a chōzubachi, háttérben a Teknős sziget.*⁸

A legnagyobb méretű kézmosó edényeket – mint amilyen iskolánk kertjében volt – jujuba alakú edénynek mondják⁹ és *chozubachi* névvel illetik. A *chozubachi* általában alacsonyabb,

⁴ A teaszertartásra érkező elől a más irányba vezető utat egy ökölnyi nagyságú, fekete kenderkötéllal átkötött kő (*sekimori-ishi*) zárja el.

Forrás: Teiji Itoh: *Die gärten Japans*, DuMont, Köln, 1984, 149.

⁵ Ferenczy László: *Régi japán kertek*, Mezőgazdasági Kiadó, Budapest, 1992, 56.; Teiji Itoh: *Die gärten Japans*, DuMont, Köln, 1984, 181.

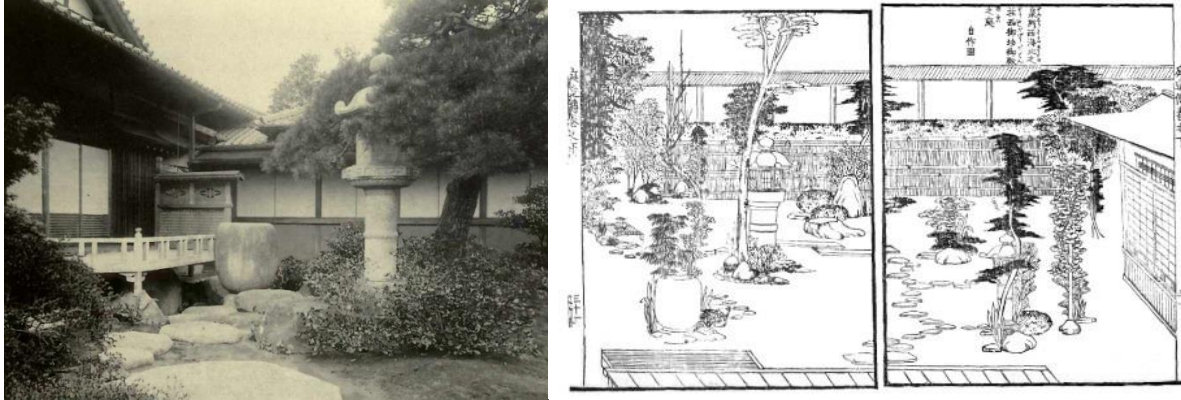
⁶ A kézmosó edények (*tsukubai*), a szentélyekből és templomokból eredeztethetők, ahol a XIII. századtól szolgálnak hasonló céllal.

⁷ Günter Nitschke: *Japanese Gardens*, Taschen, Köln, 1993, 154.

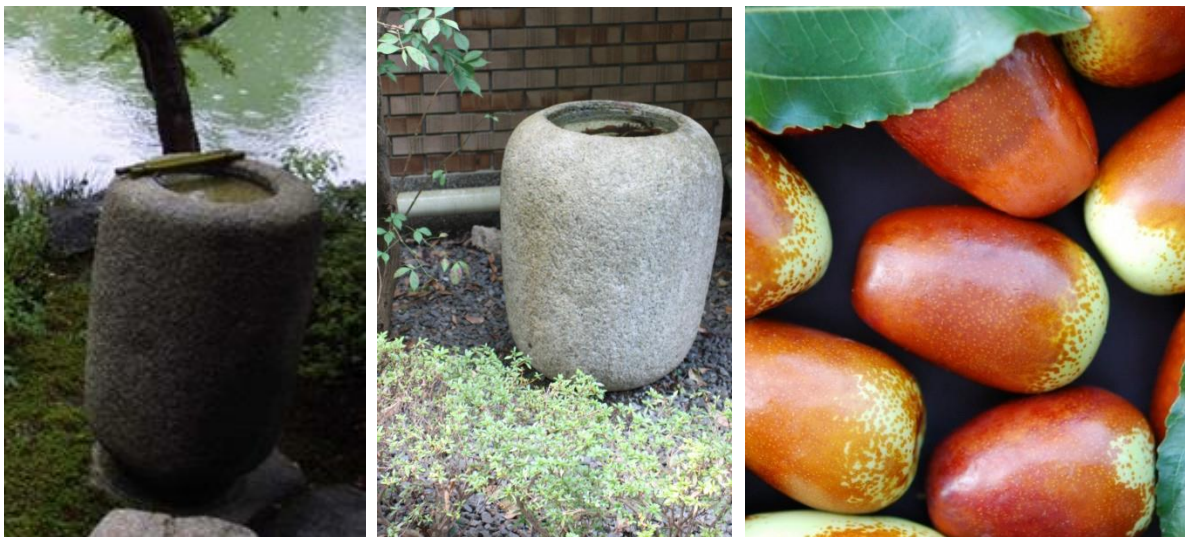
⁸ Kertészeti Szemle, 1930.II.évfolyam 5.szám, 133.

⁹ Kenzo Yokoyama: *The Gardens of Kyoto, Karesansui*, Kyoto, 139.

mint 1 méter és jellemzően a verandán áll (ezzel szemben a *tsukubai* az út mellett kap helyet), ahol a házból is könnyen elérhető.¹⁰ A kézmosó edények tetején bambusz merőkanál fekszik, amelynek segítségével az edényből a vizet merítik. A *tsukubai* mellett kövek helyezkednek el, az oldalsó köveken egy vödör meleg víz és egy lámpás áll, a szembe lévő kövön pedig maga a vendég.¹¹

Kép: Chōzubachi fotó a Conder könyvből, 1893-ból (*Fukagawa kert*)¹² és chōzubachi ábrázolás az 1888-as Morse könyvben.¹³

Kép: Chōzubachi a Shusui-tei¹⁴ és Rurikoin kertben a teaház előtt és a formát ihlető jujuba.¹⁵

Bár kertünkben nem teaház, hanem *azumaya*, azaz a szemlélődésnek helyet adó lugas áll, ennek ellenére a kezdetektől zajlanak teáztatások ezen a helyen. Szóbeli hagyomány szerint az 1931-ben Magyarországra látogató Takamatsu herceg és felesége Kikuko hercegnő tiszteletére is teaszertartás zajlott, melyen - fiúiskola lévén - a teát felszolgáló gésák feladatát a lányos arcú fiú tanulók látták el.

Az iskola a császári családtagok magyarországi látogatásának emléket nagy tisztelettel ápolja és igyekszik a japán nagykövetséggel is jó kapcsolatot fenntartani. 2015 őszén, öccellenciája, Kosuge Junichi Japán magyarországi nagykövete tett látogatást a kertben.

¹⁰ Charles Chessire: *The illustrated encyclopedia of japanese gardening*, Hermes House, London, 2009, 107.

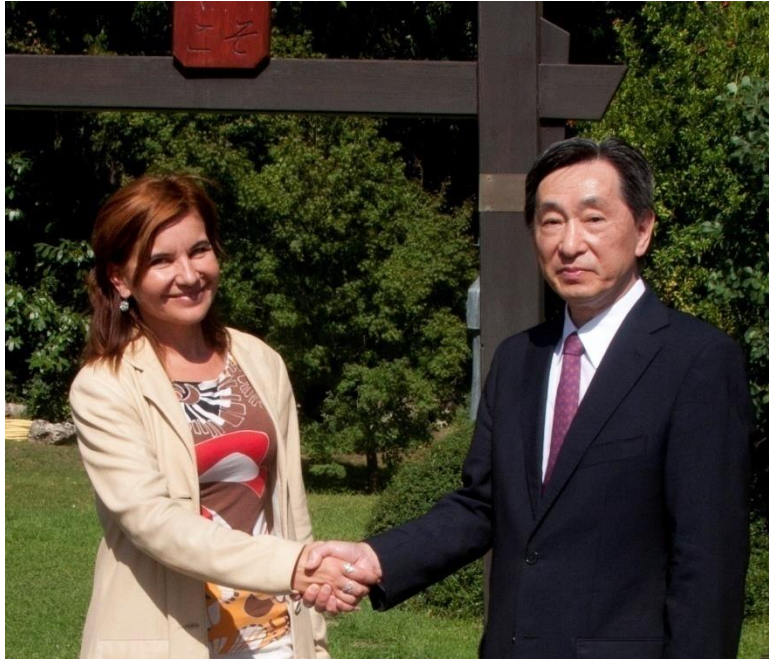
¹¹ GünterNitschke: *Japanese Gardens*, Taschen, Köln, 1999, 154.

¹² J. Conder: *Suppliment to landscapegardeningin Japan*, Kelly and Wals, Tokyo, 1893, 105.

¹³ Fametszet. Forrás: Edward S. Morse: *Japanese homes and their surroundings*, Boston Ticknor and Company, Boston, 1888. Forrás: kellscraft.com. A fametszetet Morse a könyv szerint a XVIII. századi Chikusen Teizoden műből másolta.

¹⁴ <http://learn.bowdoin.edu/japanesegardens>

¹⁵ <https://www.tunderkertje.hu/gyumolcstermo-ajanlatunk/ziziphus-jujuba-lang-kinai-datolya/1410>

Kép: Őexcellenciája, Kosuge Junichi Japán magyarországi nagykövete és Pintér Karolina igazgatóasszony a 2015-ös nagyköveti látogatáskor.

2019 tavaszán pedig őexcellenciája, Sato Kuni Japán magyarországi nagykövete tett látogatást a kertben és felavatta a japán-magyar diplomáciai kapcsolatok felvételének 150. évfordulója alkalmából felavatott emléktáblát.

Kép: Őexcellenciája, Sato Kuni Japán magyarországi nagykövete, Pintér Karolina igazgatóasszony és a szerző 2019-ben, az emléktábla avatáskor.

A teaszertartás (*chanoyu*) elterjedése óta eltelt évszázadok alatt kialakult a teaszertartás eszményi környezete,¹⁶ a váróhelyiség (*machiai*), a teaház és a kert,¹⁷ a *cha-niwa*, illetve *roji*¹⁸ együttese.¹⁹ A kert készíti fel a vendégeket a teaszertartás lelki átélésére.²⁰

Varga Márton szavait idézve: „A teaceremónia kertek aránylag igen kis területűek. A teaház parányi egyszobás épület, melynek belsejében a szertartáshoz szükséges edények vannak elhelyezve. Úgy a teaház, mint a kert aránylag távol áll a lakóháztól és egyedüli célja az, hogy a mindennapi élet zajától mentes világot teremtsen. Az ide belépő emberek lelke a magába szállás következtében megtisztul az élet salakjától. A teaszertartás fő célja a lelki nemességre nevelés. A kőlámpa, a lépőkő és a kézmosó köcsésze a japán teaceremóniás kertekből ered.”²¹

Kép: Teaszertartás a lugasban 2018 tavaszán. Urasenke Teaművészet, Magyarországi Japán Tea Egyesület.

Bár az 1926-os terven Varga Márton – a Muromachi kornak megfelelően - nem szerepeltet teaházat és az 1931 tavaszán, cseresznyevirágzáskor forgatott, a Magyar Nemzeti Filmarchívumban megtekinthető néma filmhíradó részleten sem látni teaházat, a harmincas

¹⁶ A ketben Sen no Rikyu meghatározásában 60%-ban hasznos elemek (*watari*), 40%-ban pedig esztétikai elemek (*kei*) kapnak helyet. Tanítványa, Furuta Oribe ezt az arányt fordítva alkalmazta.

Forrás: Teiji Itoh: *Die gärten Japans*, DuMont, Köln, 1984, 86.

A kert hivatott arra, hogy a vendég emelkedett lelkiállapotba, a *Satori* állapotába kerüljön. A *cha-niwa*-t áthaladás közben szemlélik, így egyszerűségében is a változó nézőpontokból mindig harmonikus, szép látványt kell nyújtania a kertnek. (A teakertekben a teaház irányába félúton egy nagy, akár másfél méter széles lépőkövet (*taiko*) helyeznek el, melyen a látogató megállhat és körbenézhet, új benyomást szerezhet.) A teaházban található falfülke (*takonoma*) melletti tatami a legrangosabb hely, a családfe, a vendég helye.

Forrás: D.T. Szuzuki: *Zen and Japanese Culture*, London, 1959, 309.o. in Arthur Koestler: *Japán*, Terebess Kiadó, Budapest, 1999, 90.;

Teiji Itoh: *Die gärten Japans*, DuMont, Köln, 1984, 86.

MitsuiSen: *A japánkert titkai*, Mezőgazdasági Kiadó, Budapest, 1987, 18.

OgawaKacuaki: *Zöld harmónia*, Japán kertművészeti előadás, Szervező: Japán Alapítvány Budapesti Iroda, 2013.

¹⁷ Az együttes kialakításánál egyszerűsége, természetessége töreksenek, mert a zen filozófia szerint az egyszerű, igénytelen dolgok a legfőbb szépség forrásai. Az önzetlenséget, múlandóságot és a végső üdvöt kell a szertartásnak és környezetének a résztvevők emlékeztetőbe idézni. Forrás: D.T.Szuzuki: *Zen and Japanese Culture*, London, 1959, 309.o. in Arthur Koestler: *Japán*, Terebess Kiadó, Budapest, 1999, 90.o.

¹⁸ Jelentése út, kerti ösvény, ami arra utal, hogy a kert a teaházig való eljutást, áthaladást szolgálja. Forrás: Teiji Itoh: *Die gärten Japans*, DuMont, Köln, 1984, 84.

¹⁹ Jelenkorban létezik a teaszertartásnak egy a kertben magában zajló fajtája is, neve *nodate*. Forrás: V.Par-Z.Hrdlicka: *L'art des jardins japonais*, Artia, Prague, 1981., 108.

²⁰ A vendégek érkezése előtt a kertet elő kell készíteni: az alapos tisztogatást a fák megrázása követi és a legszebb őszi levelek széthintése. A kertet olyan módon szükséges öntözni, hogy a vendég érkezésekor a kert mintegy harmadrészyire felszáradjon. Ezt követi a 4,5órás teaszertartás alatt 2 további párasító öntözés. Forrás: Teiji Itoh: *Die gärten Japans*, DuMont, Köln, 1984, 84.-85., 148.-150.

²¹ Varga Márton: *A japán kertművészet rövid története és művészi berendezése*, Kertészeti Szemle, 1930.II.évfolyam 6.szám,

években készült képeken megjelenik egy ácsolat, ami akár teaházként is szolgálhatott. Ez a teaház félig a Daru szigeten, félig a tó mederben állt,²² rúdfából készült.

Kép: Képeslapok és fotók a feltételezett teaházról.

A hagyományos japánkerti teaházak kedvelt építőanyagai a nyers, természetes anyagok. Mai napig alkalmazott a rúdfa, meghagyott kéreggel és a bambusz.²³ Ez az ácsolat idővel megsemmisült, a második világháború utáni felvételeken sehol nem jelenik meg.

Kép: Kitekintés a kert hátsó részéből a megépítés idején²⁴ és 2016-ban.

²² A régi, klasszikus szokás szerint (Momoyama korszak, 1573 - 1603) a teaház nem a nagyközönségnek és nem köznapi célokra vagy szórakozásra szolgál, tehát a kert egy diszkrét, félreesőbb helyén épül fel, harmonikusan illeszkedve természetes környezetébe.

²³ Charles Chessire: *The illustrated encyclopedia of japanese gardening*, Hermes House, London, 2009, 33.

²⁴ Amatőr felvétel 1931-ből, megjelent: *Kertészet*, 1931.10.15., 190.

A lugastól induló kertészben évtizedekig 5 db oroszlános műkő pad volt található. A kilencvenes évek elején néhány oroszlános padot és lámpást – pályázat segítségével – sikerült részben restaurálni.²⁵ A padok legrégebbi elemei eredetileg az iskola mértani kertjében, az összefutó sugárutak találkozásánál, egy – a tanulók által készített²⁶ - műkő díszkút körül sorakoztak, 2001-ben a meglévő műkő elemek alapján 4 db pad után gyártása történt meg.²⁷ Az oroszlán motívum japánkerti közegben szokatlan, Kínában a végtelen szabadság szimbóluma, ott a K.u. III. századtól kezdődően a kapuőri tisztjében fokozatosan kiszorította a sárkányt.²⁸ Az oroszlán ornamensek 2017-ben áthelyezésre kerültek a mértani felépítésű vakok-kertjébe.

Képek: Az 1968-as lakótelep építésig működő mértani kert, közepén az oroszlános padokkal. Az első kép az Egressy úti kapuból készült a harmincas években.

Kép: Oroszlános padok 2016-ban.

A lugasra egy matuzsálemi korú trombitafolyondár fut fel. Az épület tartó oszlopaira japán futólonc (*Lonicera japonica* 'Halliana'), bordólobbú japán futólonc (*Lonicera japonica* 'Purpurea') és örökzöld futólonc (*Lonicera henry*) tekeredik.

²⁵ Forrás: Varga Péter

²⁶ Az Est, 1931.04.17.

²⁷ Dr. Kovács Tiborné szerk.: Varga Márton Kertészeti és Földmérési Szakképző Intézet, Gyakorlóiskola évkönyve 2001/2002, Magyar Nemzeti Múzeum nyomdája, 2003, 109.

²⁸ Kapuőrző oroszlánok, Terebess Hungária Kft.

A lugas együttesébe tartozik a kert legrégebbi bambusz töve, egy deres botnád (*Phyllostachys viridi-glaucescens*). Ez a hazánkba legrégebben behozott és ma is legelterjedtebb bambuszfaj, kínai származású, rügyei ehetőek.²⁹ Európába először 1720-ban hoznak bambusz töveket, a hazai gyűjteményes kertekben pedig az 1880-as évektől terjednek el.³⁰ A *Phyllostachys* nemzetség érdekessége, hogy a tövek világviszonylatban közel azonos időpontban virágoznak, ez történt a 70-es években és így nyílt be a mi tövünk is. A bambuszvirágzás a bőséges magtermés mellett az eredeti tövek elpusztulásához vezethet, iskolánkban azonban a gondos ápolás a bőséges sarjhozás eredményét hozta meg.

Kép: Deres botnád csoport a Daru szigettől balra.

A szakirodalom szerint a *Phyllostachys* virágzás 120 évente következik be (gazdaságilag fontos növényként virágzási időpontjai évszázadok óta nyilvántartottak), korábbi maghozást azonban a mostoha környezeti körülmények is eredményezhetnek.³¹ A japánok a bambuszt – a botanikai valóságnak megfelelően - nem tisztelik faként, hanem óriás fűnek nevezik, ennek ellenére a növénybirodalom három legtiszteltebb növényének egyikeként (a fenyő és a kajszi mellett) tartják számon.³² Szimbólumrendszerükben a bambuszt nem fakuló színe miatt a férfi erény és a női szüzesség jelképeként alkalmazzák.³³ A japánkertekben a bambuszt gyakran sövényyszerűen nyírják, vagy feltisztított, kiritkított, visszavágott állományukkal kis erdőt láttatnak.³⁴

Ezen a területen 2018-ig állt egy matuzsálemi korú törökmogyoró (*Corylus colurna*) a harmincas évekből,³⁵ azonban a fokozatos koronaelhalást a törzs taplósodása és teljes pusztulása követte. A közelben lévő cserjés vadgesztenye (*Aesculus parviflora*) valószínűleg még a második világháború előtti telepítés.

²⁹ Tihanyi Gy.-Kósa G.: *Bambuszok és díszfűvek*, Kertek 2000, s.1., 1998., 134.

³⁰ Tihanyi Gy. in Kovács Gy., Kovács Zs., Mirtse Á., Szabon M., Zsigmond V. ed.: *Élőhely- és gyűjteményrekonstrukció a Fővárosi Állat- és Növénykertben*, Fővárosi Állat- és Növénykert, Budapest, 2012, 46.

³¹ www.geocities.ws; www.bamboosourcery.com

³² Tihanyi Gy.-Kósa G.: *Bambuszok és díszfűvek*, Kertek 2000, s.1., 1998., 38.

³³ Du Cane: *The flowers and gardens of Japan*, Adam and Charles Black, London, 1908, 226.-227.

³⁴ Tihanyi Gy.-Kósa G.: *Bambuszok és díszfűvek*, Kertek 2000, s.1., 1998., 42.

³⁵ Ld. Bognár Béla 2002-es levele.

Kép: Cserjés vadgesztenye virágzóskor.

A lugas mögötti koros árbocfák, más néven kínai mahagónik (*Toona sinensis*) állnak. Az árbocfát keleten templomok építésére használják, ahol fája évtizedekig illatozik, maga a faanyag égetve is illatáldozatként használatos. Fokhagyma illatú és ízű zsege leveleit Kínában fogyasztják. A kínai irodalomban az apa jelképe.³⁶

A lugas előtti ágyásba a 2016-ban végzett parképítő technikusok egy törpe növekedésű japán szentfát (*Nandina domestica* 'GulfStream') (*nanten*) telepítettek. A japán szentfa Japánban igen elterjedt, piros bogyói és élénken színesedő levelei teszik a tavasz, az ősz és a tél díszévé, hazájában „mennyei bambusz”-ként nevezik bambusz formájú levelei miatt, bár nem a bambuszok, hanem a borbolyák rokona. A *nanten* név hangzásában hasonlít a 'balszerencse átfordítása' kifejezésre, ezért Japánban az újévi ikebanákban gyakran alkalmazzák bogyós hajtásait. Kimonó díszként a bogyós japán szentfa hajtást jellemzően verebekkel együtt ábrázolják (bogyói az emlősök számára mérgezők, azonban a madarak szívesen fogyasztják).

1968-ban került kimenekítésre és átültetésre az Egressy úti régi kertrészről³⁷ a kelet-ázsiai vallásvilágban nagy tiszteletnek örvendő, gyógyító hatással rendelkező és hosszú életű páfrányfenyő (*Ginkgo biloba*) (*icho*) (Kína), melynek két egyede is itt helyezkedik el. A nagyobbik páfrányfenyő termős és beszerzése még a második világháború előttre tehető, az alacsonyabb példányporzós és telepítése a 60-as évekre datálható. Ez utóbbiba a 90-es évek közepén villám csapott, a korona felső része letört. Szántó Ferenc tanár úr faápolásának köszönhetően a fa megmaradt, elágazva tovább fejlődött és ami botanikailag izgalmas, a fa a villámcsapás óta ivarváltásra hajlamos.

Ebben a hátsó kertrészben található még az 1966/67-es lakótelep építés kapcsán ide áttelepített csüngő japánakác (*Sophora japonica* 'Pendula') (*enju*) egy koros példánya. A csüngő japánakácot Japánban hagyományosan a vezető személyek kapujának környékére ültették, leívelő habitusa az emberekhez közelálló, hozzájuk lehajló vezető szimbóluma.³⁸ Az iskola csüngő japánakácát az áttelepítést követően, a kevés kihajtó ágrendszerből Szántó Ferenc tanár úr újította fel és mentette meg az utókornak. Fánk különleges, bizarr formájával, érdekes ágrendszerével, mellyel lombhullás után is díszít, 2015-ben az Év Fája versenyen 8. helyezést ért el. Pentz Ádám és a Garden Kft. munkatársainak 2020-as felmérése alapján - a Magyar

³⁶ <https://en.wikipedia.org>

³⁷ Az átültetést Bognár Béla 1971-es jegyzőkönyve alapján a következő fajok nem éltek túl: *Pinus montana*, *P. nigra*, *P. strobus*, *Picea glauca* 'Conica', *Sophora japonica* 'Pendula', *S.j.* 'Fastigiata', *Prunus serrulata* 'Hisakura', *Magnolia soulangiana*, *Fagus sylvatica* 'Laciniata', *F. s.* 'Atropurpurea', *Betula alba*, *Juniperus chinensis* 'Pfitzeriana'.

³⁸ Jirō Takei, Marc P. Keane: *Sakuteiki, Visions of the Japanese Garden*, Tuttle, Singapore, 2008, 196.

Faápoló Egyesületének fa érték számító módszerével kalkulálva - a fa eszmei értéke 7,3 millió forint.

Kép: A koros csüngő japánakác ágrendszer.

A téli jázminok között 2017-ig a Daru sziget hó-láttató lámpása (*yukimi-gata*) bújta meg. Itt látható még egy parti fűz (*Salix eleagnos* 'Angustifolia'), egy a harmincas években telepített³⁹ *Rosa* 'American Pillar', egy kínai lilabogyó (*Callicarpa bodinieri* var. *giraldii*) – 90-es évek végéről Ács Antal tanár úr telepítésében és egy közép-kínai juhar (*Acer davidii* ssp. *grosseri* syn. *Acer grosseri* var. *hersii*), ez utóbbi Dr. Orlóci László tanár úr közreműködésével a 2000-es évek elején került ide.

Kép: Közép-kínai juharunk az őszi lombszínéződéskor.

A 2015 őszen a Japánkert Magyarország Egyesület szakembereivel tartott japánkerti műhelymunka emlékére egy kígyókérgű juhar (*Acer x conspicum* 'Red Flamingo') talált még otthonra itt.

³⁹ Bognár Béla 2002-es levele alapján.

Kép: A 2015-ös műhelymunka résztvevői és emlékfája.

Szintén itt kapott helyet 2 tő japán borbogyó, vagy más néven vörösbolyhú málna (*Rubus phoenicolasius*) és 2 tő háromszínű szeder (*Rubus tricolor*), melyek 2018-ban Benyó Károly ajándékként érkeztek a kertbe. Ezen a területen található még egy bíborlevelű díszalma (*Malus x purpurea*) is, valószínűleg a második világháborút megelőző korszakból. Ez a hibrid eredetű (*M. x atrosanguinea* x *M. niedzwetzkyana*) faj az 1800-as évek vége óta ismert Európában.⁴⁰

A kert legidősebb, és egyik legtekintélyesebb fája, a korai juhar (*Acer platanoides*) (É-Eu. Kaukázusig, É-Am.) is itt látható. Ez a korai juhar egy hagyásfa, elődeink szerint⁴¹ már a tervezés időszakában itt állt és az építéskor 1,5 méternél visszacsonkolták, amittől többtörzsű formára fejlődött. Pentz Ádám és a Garden Kft. munkatársainak 2020-as felmérése alapján - a Magyar Faápoló Egyesületének fa érték számító módszerével kalkulálva - a fa eszmei értéke 9 millió forint.

⁴⁰ Az ázsiai almafajták ősei a szilvalevelű díszalma (*Malus prunifolia*) és a cseresznyealma (*Malus baccata*), ez utóbbiból találtak Japánban is vadon élő egyedeket, így őshonossága valószínűsíthető. Forrás: Dr. Mándy György: *Hogyan jöttek létre kultúrnövényeink?*, Mezőgazdasági Kiadó, Budapest, 1972, 187.

⁴¹Pl. Bognár Béla 2002-es levele.

Kép: Az iskolai botanikus legkorosabb fája a 130-150 éves juhar a 2020 tavaszi virágzáskor.

A nagy juhar koronája alatt a borostyánt 2015-ben árnyliliom (*Hosta sp.*) (*giboshi*) váltotta fel és ugyanekkor a hortenzia (*ajisai*) ágyás is felújításra került. Ez utóbbi fa alatt 3 db íves lábú, sérült műkö pad található, melyek eredete tisztázatlan.

Cseresznye kert

„Van szerencsém a japáni cseresznyefának ötven példányát... a tisztelt és lovagias magyar nemzetnek átnyújtani... fogadják ezt a kis ajándékot, mint a testvéri barátság jelét... ezt a kis ajándékot olyan érzéssel nyújtsam át, mintha kedves leányomat házasítanám össze jegyesével.”

Tomoyoshi Sumioka

Japánkert virágzó cseresznyefa (*sakura*) nélkül elképzelhetetlen. Varga Márton így ír: „A virágkultusz oly magas fokát sehol sem találjuk, mint itt. A cseresznyefa-virágzás nemzeti ünnep Japánban. A virágzás idején ezrek és ezrek vonulnak ki a szabadba, hogy gyönyörködjenek a rózsaszínű virágtengerben.” A virágzási idő rövidegéről szóló legenda szerint Fujiwara-no-Narinori a XII. században Taizanfukun istenséghez imádkozott a hosszabb cseresznye virágzásért, imája meghallgatást nyert és az istenség 21 napra hosszabbította a cseresznyék virágzását.⁴²

⁴² Du Cane: *The flowers and gardens of Japan*, Adam and Charles Black, London, 1908, 129.

Kép: A cseresznye kert 2020 áprilisban.

A cseresznyevirágok Japánban az ébredést és a szépséget jelképezik, az új évszak kezdetét jelzik.⁴³ Korábban a cseresznyevirág a samuráj szellem szimbóluma volt:⁴⁴ „Miként a virágzó cseresznyefa ifjúságának egész pompáját feltárja a napfényben és azután nemsokára elhullatja szirmait, azonképpen az ifjú samuráj is rögtön feláldozza életét uráért, ha a szükség úgy kívánja.”⁴⁵ A japán és kínai kultúrában a szimpla virágú cseresznyék 5 szíromlevele kedvelt ábrázolás porcelánon, kelmén, mivel az 5 szerencseszám, a jó szerencse és béke szimbóluma.⁴⁶ A költészetben és kultuszban a cseresznyeszirom és a hold a természetben manifesztálódott transzcendens, a cseresznyeszirom halovány rózsaszín erecskéi pedig érzéki létezésünk buja lenyomatai. Saigyó Hoshi a szirmok és hold híres papköltője így fogalmaz:

*Nevezzenek bár
mihaszna szírom-bámésznek!
Mert időközben
úgy összelegeledtünk:
hulltukban hullok én is.*⁴⁷

Kertünk legidősebb díszcseresznyéje – a szaktanárok elbeszélése alapján - az 1931-es japán ajándék utóda. Ekkor 5 fajtából, 50 darabos díszcseresznye szállítmány érkezett a Yokohama Kertészeti Rt.-től a magyar nemzetnek, melyeket a földművelésügyi minisztérium rendelete alapján részben a budapesti magyar királyi kertészeti tanintézetben, részben pedig a székesfővárosi községi kertészképző iskolában telepítettek el.⁴⁸ Egy 1935-ös cikk szerint az ajándék fák megeredtek és szépen fejlődtek a japánkertben.⁴⁹ Angyal Dezső már 1932-ben szorgalmazza a fák szaporítását, aminek megvalósulását az is bizonyítja, hogy egy 1938-as cikk a Városligeti Virágkiállítás iskolai standján virágzó 'japán cseresznyefák' tömeges kiállításáról számol be.⁵⁰

⁴³ Geo, 2015. június.

⁴⁴ Ferenczy László: *Régi japán kertek*, Mezőgazdasági Kiadó, Budapest, 1992, 55.

⁴⁵ Dr. Hans Molisch: *A felkelő nap országában*, Magyar Természettudományi Társulat, Budapest, 1930, 358.

⁴⁶ Kósa G.-Varga E.: *Kína kerti virágai*, Búvár Zsebkönyvek, Móra Könyvkiadó, Budapest, 1986, 10.

⁴⁷ Villányi G. András fordítása. Forrás: wikipedia.org

⁴⁸ Angyal Dezső: *Kertészeti Lapok* 1932.03.15.

⁴⁹ *Az Est*, 1935.11.09.

⁵⁰ Magyarország, 1938.04.28., 9.

Az ajándékozó Sumioka (Kadooka) Tomoyoshi a pán-ázsiai, közismertebb nevén turáni mozgalom híve volt, valamint a Japán-Magyar Baráti Társaság elnöke, nagy magyarbarát és fordító. Tiszteletére 1935-ben Magyar Gyula, az iskola tanára, pünkösdi rózsafajtát nevezett el róla (*Paeonia hungarica* 'Dr. Tomoyoshi Sumioka').⁵¹ Tomoyoshi sorai jól mutatják az ajándékozási gesztus nemességét:

„...*Van szerencsém a japáni cseresznyefának ötven példányát...a tisztelt és lovagias magyar nemzetnek átnyújtani...fogadják ezt a kis ajándékot, mint a testvéri barátság jelét.*

...*„Ha megkérdeznék, hogy milyen a japán szellem”, ezt fogom válaszolni: „Oly szép, mint hajnali napban illatozó vad cseresznyevirág”.*

... *Nagyon örülnék, ha két-három esztendő után a cseresznyefák testvér-országunk Duna-folyójának partján teljes virágzásban állnának... ezt a kis ajándékot olyan érzéssel nyújtsam át, mintha kedves leányomat házasiitanám össze jegyesével.*

... *a magyar kormánynek és a magyar nemzetnek meleg köszönetemet fejezzem ki azért, hogy a nemrég Budapesten látogatást tett Takamatsu herceget és hercegnőt oly szívélyes módon fogadta.*”⁵²

Bár az ajándékozó vágya - a Duna partot díszítő díszcseresznye allé - nem teljesült, máshol, így a várban található Tóth Árpád sétányon,⁵³ vagy Keszthelyen⁵⁴ találkozhat a magyar kertbarát is japán díszcseresznye fasorokkal.

Kép: Japán díszcseresznye és babarózsa.

Az ezredfordulón a díszcseresznyék alábbi fajtái töltötték ki a cseresznyeskertet: Japán díszcseresznye (*Prunus serrulata* 'Kansan') és babarózsa (*P. triloba* 'Multiplex')⁵⁵ az 50-es évek telepítéséből, *P.s.* 'Amanogawa' és *P.s.* 'Kiku Shidare Sakura' a 90-es évek végi ültetésből Kaszab László közreműködésével, továbbá cseresznyeszilva (*P. cerasifera* 'Hessei') – a 80-as években kihelyezve, Ács Antal tanár úr beszerzéséből.

⁵¹ Kertészeti szemle 1935. 7. évfolyam 8. szám 235.

⁵² Magyar Távirati Iroda 1931.03.07.; Az Est 1931.04.02.;

⁵³ 2009-ben létesült Tihanyiné Tóth Mária tervei alapján. Forrás: Dékány Szilveszter ed.: *150 éves a Fővárosi Kertészet 1867-2017*, Főkert, Budapest, 2017, 179.

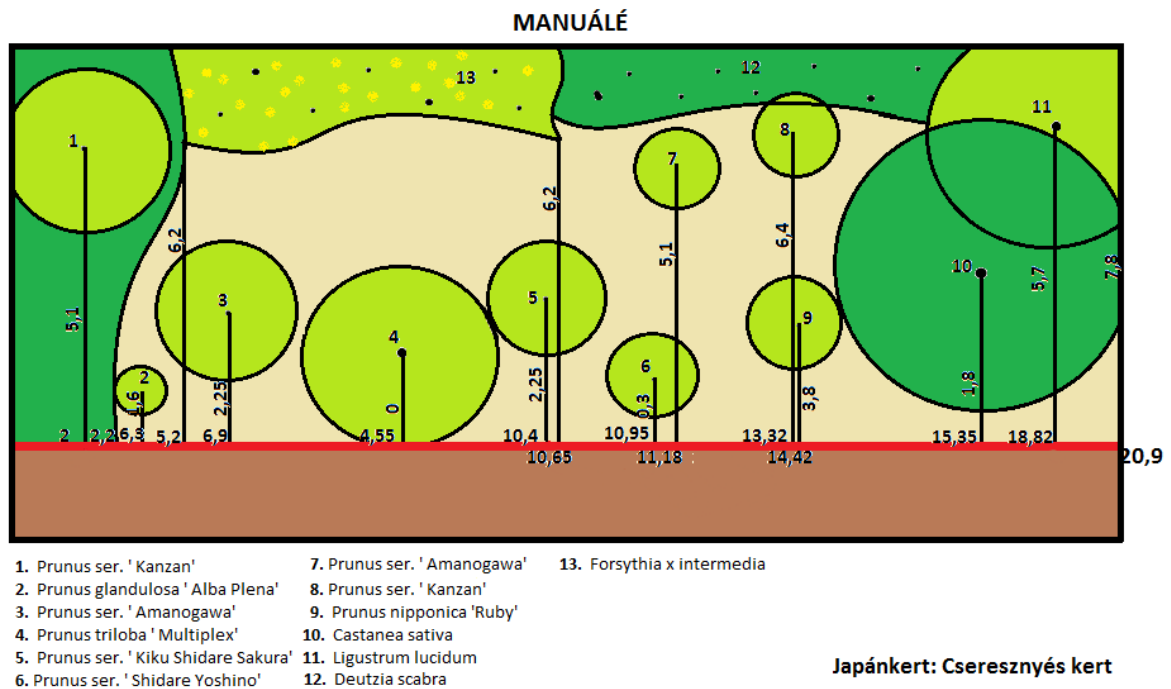
⁵⁴ Temesvár utca több, mint 30 éves fasora. Továbbá Veszprém, Érsekcsanád, Paks, Cegléd, Nagykanizsa, Répcelak, Nagytétény...

⁵⁵ A babarózsa 1855-ben kerül Kínából Európába, mint kultúrművevény. Forrás: Joachim Mayer: *WelcherBaumistdas?* Franckh-KosmosVerlag, Stuttgart, 2016, 48.

Kép: Cseresznyevirágzás.

2015 tavaszán a végzős parképítő technikus osztály a következő emlékfákkal bővítette a cseresznyeskertet: japán dízcseresznyék (*Prunus serrulata* 'Kanzan', *P.s.* 'Amanogawa'), jedói cseresznye (*P.s.syn. P. x yedoensis* 'ShidareYoshino'), japán hegyicseresznye (*P. nipponica* 'Ruby'), japán díszmeggy (*P. glandulosa* 'AlbaPlena').

A japán nemesítők növényfajtáinak - az európai szokástól eltérően – természetből kölcsönzött kifejezéseket, vagy elvont fogalmakat használnak.⁵⁶ *Kanzan* egy mitikus személy, aki a zen életutat személyesíti meg, nevének jelentése 'hideg hegy'.⁵⁷ Az *Amanogawa* szó japán fordítása 'Tejút', vagy 'az ég folyója', ami valószínűleg arra utal, hogy a csillagok is ilyen formán lehetnek az égen, mint a fajta virágai, 1886 óta számon tartott taxon. *Kiku Shidare Sakura* jelentése 'csüngő krizantém cseresznye', a XIX. század vége óta ismert fajta. A jedói cseresznye (*Prunus x yedoensis*) neve Tokio régi nevére utal, Edo, illetve Yedo-ra, ez a faj Japán nemzeti virága és a japán császárság szimbóluma.⁵⁸ Ez utóbbi fajból az ország minden térségében vannak telepített példányok, melyeket tavasszal megfigyelve hat virág nyílásakor

⁵⁶ Dr. Hans Molisch: *A felkelő nap országában*, Magyar Természettudományi Társulat, Budapest, 1930, 368.

⁵⁷ figal-sensei.org

⁵⁸ Ferenczy László: *Régi japán kertek*, Mezőgazdasági Kiadó, Budapest, 1992, 83., 89.

meghirdetik a térségben a cseresznyevirágzás ünnepének kezdetét, ezt a hírekben is közvetítik és az így kialakuló eltérő időpontok adják a cseresznyevirágzási hullámot.⁵⁹

Fenti fajtákat 2015 őszén egy fudzsi cseresznye (*Prunus incisa* 'Kojo-No-Mai') telepítése követte. Ez a fajta alacsony növekedésű, bővirágú és Japánban igen elterjedt bonszajként való alkalmazása. 2016 tavaszán egy *Prunus serullata* 'Shirotae' ültetése történt meg. Ez utóbbi nevét hófehér virágának köszönheti, mellyel szép kontrasztot alkot sötét törzse. 2017 tavaszán a 2016-ban elhunyt 11a osztályos tanuló, Bakonyi Klaudia emlékére az iskola tanulói és tanárai egy rózsaszín virágú, alacsony termetű *Prunus campanulata* 'Okame' díszcseresznyét ültettek. Japánban Okame a szerencse és kedvesség istensége, aki finoman emlékeztet a belülről fakadó szépségre.⁶⁰

A cseresznyés kert 2018-ban a parképítő és fenntartó országos tanulmányi verseny emlékére egy műkö lámpással bővült.

Kép: 'csüngő krizantém cseresznye' és az új lámpás.

A cseresznyéskertet körülvevő értékesebb növényeink között kell megemlíteni az 1968-ban Bognár Béla igazgató úr közreműködésével telepített törökmogyorót (*Corylus colurna*).⁶¹ Meglehetősen ritka orgona fajok is itt kaptak helyet, a jósika-orgona (*Syringa josikaea*) (Magyarország) és a szeldeltlevelű orgona (*Syringa x laciniata*) (DNy-Ázsia), továbbá egy labdarózsa (*Viburnum opulus* 'Roseum'), melyeket Szántó Ferenc tanár úr a 60-as években ültetett.

⁵⁹ chewvalleytrees.co.uk

⁶⁰ <https://journeyingtothegoddess.wordpress.com/2012/11/21/goddess-okame/>

⁶¹ Bognár Béla in Dr. Kovács Tiborné ed.: *Varga Márton Kertészeti és Földmérési Szakképző Intézet, Gyakorlóiskola évkönyve 2001*, Magyar Nemzeti Múzeum nyomdája, 2001, 15.

Kép: Jósika-orgona háttérben a szecsuanai mamutfenyővel.

Kép: Hólatató lámpás a nyolcvanas évek elején⁶² és 2016-ban. Előtérben a virágzó jósika-orgona.

Itt található még akínai boróka (*Juniperus chinensis* 'Pfitzeriana Aurea') (ibuki), a virginiai boróka (*Juniperus virginiana*) és a fényeslevelű fagyal (*Ligustrum lucidum*) (Kína, Japán) egy koros példánya, ez utóbbi a 90-es években Debreczy Zsolt honosítási kísérlete keretében került kertünkbe. A szelídgesztenye (*Castanea sativa*) és a vadcitrom (*Poncirus trifoliata*) (*karatachi*)⁶³ – Ács Antal 80-as évek- és 90-es évek elején történő telepítésében, valamint a mályvacserje (*Hibiscus syriacus*) (*mukuge, hachisu*) (Japán) csoport – Dr. Orlóci László és Kaszab László közreműködésével az ezredfordulón talált ebben a kertrészben otthonra. A mályvaünnep Japánban az ötödik hónap tizenötödik napján van és a kiotói császári udvartartás idejére nyúlik vissza.⁶⁴

Utószó

*„Olyan meztelen minden s olyan kiszámított.
Rejtsétek el a csodát, hogy megszeressem.”
Csoóri Sándor*

A kert fenntartása a megépítés óta folyamatos, melyben komoly törést csak a második világháborús bombázások és az azok nyomán kialakuló problematikus évek hoztak. Varga Márton írása szerint a kert 14 napig tűzvonal volt, majd még 3 hétig az ostrom középpontjában állott. Bognár Béla, nyugalmazott igazgató az akkori állapotokról így ír: „A második világháborúban sajnos a kert teljesen tönkrement, a növények nagy része kipusztult. 1955-ig a feledés homályába merült. 1955 márciusában, amikor az iskolához kerültem nem ismertem fel, hogy ez valaha japánkert volt. Pénz nem volt rá, de társadalmi munkában hozzákezdünk felújításához.”⁶⁵

Az 1956-60-as időszakra egy diák így emlékezik vissza: „Egy kedves hely volt a japánkert, mert ott vidáman lehetett beszélgetni, ismerkedni egymással, és a kert közvetlen közelében lévő sportpályán meg a futballmérkőzést nézni.”⁶⁶

Az iskola Egressy úti kertjét (73.szám alatt) a lakótelep építéskor, 1966-67-ben felszámolták,⁶⁷ majd a hetvenes évek elején a japánkert az iskola egyéb kertrészeiből elvéve, újabb területtel bővült, így ma már néhány vonásában eltér az eredeti állapotától, így a tórendszer, sziklacsoportok, kövek is némileg áthelyeződtek. Az igazgatói beszámoló a korszakról mesélve így folytatódik: „1960-as évek végén az iskola léte veszélybe került. Az iskola köré épült parkot a lakótelep építéskor felszámolták. A japánkert is beépítésre került volna, de nagy küzdelmek, harcok árán végül sikerült megmenteni. Ezek után kezdhettünk hozzá a teljes újjáépítéshez. Egy szolgálati lakóépület és három növényház lebontásával a japánkert akkori területét sikerült kétharmadával megnövelni... A tó aljzatát kijavítottuk. A sziklakerti részt újjáépítettük. Az elszaporodott akácokat, bodzákat és oda nem való növényeket kivágtuk és így hozzákezdhattunk az új növények betelepítéséhez.”

A Bognár Béla által említett japánkert felszámolási kísérlet meglepetés szerűen indult, a munkásokkal felsorakozó tereprendező brigádöt Szántó Ferenc tanár úr által szervezett élőlánc tudta csak megállítani. Fónod Attila egykori tanuló, jelenlegi tanár beszámolója szerint az

⁶² Szonnai Ildikó felvételei.

⁶³ A Heian korban a palotaépületek nyugati oldalára citrom, a keletre pedig cseresznye került. Jelentésükben az örökközd citrom az örökkévalóságot, a cseresznye pedig a múlandóságot hordozta, a kertben Yang-Yin párt alkottak. Forrás: Jirő Takei, Marc P. Keane: *Sakuteiki, Visions of the Japanese Garden*, Tuttle, Singapore, 2008, 20.

⁶⁴ Kavabata Jasunari: *Kiotói szerelmesek*, Kozmosz, Budapest, 1975, 68.

⁶⁵ Bognár Béla in Dr. Kovács Tiborné ed.: *Varga Márton Kertészeti és Földmérési Szakképző Intézet, Gyakorlóiskola évkönyve 2001*, Magyar Nemzeti Múzeum nyomdája, 2001, 14.

⁶⁶ Mikulás József in: *Középiskolás emlékeink, Budapest, 1956-1960*

⁶⁷ Mészöly Győző: *Arborétumok országszerte*, Mezőgazdasági Kiadó, Budapest, 1984.

eredeti tervek szerint a kerten ÉK – DNy irányban gázvezetéket akartak átvezetni, aminek következtében 1966-68-as évek egy részében a japánkert fenntartását és látogatását iskolánk szüneteltetni volt kénytelen. Bognár Béla igazgató úr és Ursziny Endre tanár úr áldozatos munkájának, ismeretségeinek, utánajárásának köszönhetően azonban a kert végül megmenekült. 1968 végétől a diákság gyakorlatokon, a naposok a naposi szolgálat ideje alatt irtották a karvastagságúra erősödött gyomfákat.

Kép: Ursziny Endre tanárúr Szonnai Ildikó társaságában a japánkert bejáratánál a nyolcvanas években.

A japánkertben a tanulók a 60-80-es években Ursziny Endre⁶⁸ tanár úr – aki a japánkert létrehozásában is aktívan részt vett - felügyeletével láttak el naposi szolgálatot.⁶⁹ A 80-90-es években a teljes iskolakertben komoly felújítások, telepítések, üveg- és fóliaház építések zajlottak, melynek eredményeképpen 1997-ben a területet iskolai botanikus kertté nyilvánították.⁷⁰ A 2000-es évek elejére a japánkertben úgy az elburjánzó növényanyag, mint a tömeder állapota kérdéseket vetett fel.

⁶⁸ Ursziny Endre András okleveles gazda és állatorvos, a régi vargások kedves Bandi bácsija. Ursziny Endre Putnokon született 1897-ben, édesapja járási tisztiorvos volt. 1914-ben kezdte tanulmányait a Debreceni Gazdasági Akadémián, Pallagon. Tanulmányait megszakítva még 1914 őszén besorozták, és 4 évet harcolt az első világháborúban, többek között Odessa-Kiev környékén. 1920-ban befejezte az akadémiát és megkezdte szakmai pályáját. 1925-ig több gazdaságban dolgozott segéd-tisztiként, illetve segédintézőként (Gyulakeszi, Mesztegnyő, Balatonszemes). 1925-1926-ban elvégezte az Állatorvosi Akadémiát. 1926-tól a III. kerület Kiskorona utcai Mezőgazdasági középiskolában növénytermesztést és állattenyésztést tanított. 1928. szeptember 1-jével kinevezték iskolánk elődjébe, a Székesfővárosi Kertészképző Iskolába a fiatalon elhunyt Gross Ferenc tanár helyére, és a növénytermesztés és állattenyésztés tantárgyakat tanította, egyben az iskola 124 kh tangazdaságának vezetője lett. A 30-as években tanított az iskolánk területén működő Székesfővárosi Községi Felsőmezőgazdasági Iskolában is. Magyar Gyula dendrológus, nemesítő, főiskolai tanár kísérőjeként tanulmányozta Nyugat-Európa mezőgazdaságát és kertészetét. Később még 12 alkalommal járt Belgiumban, háromszor Hollandiában és egyszer Svédországban. 1933-tól meghívják a Kertészeti Tanintézetbe a Mezőgazdasági növénytermesztés c. tantárgy tanítására, amit nagy megtiszteltetésként él meg. 1942-ben ismét bevonul és századparancsnokként harcol a háborúban. 1950-ben a megalakuló Állattenyésztési és Állategészségügyi Technikumban (X. Maglódí út 8.) a tangazdaság és vágóhíd megszervezésével és kialakításával bízzák meg. Nyugdíjasként a 60/70-es években kertész szakmunkásként tanította a fiatalokat iskolánkban, ahol nagy tiszteletnek örvendett. Nevét az iskolai alapítvány jelenleg is viseli. Forrás: Szent István Egyetem Entz Ferenc Könyvtár és Levéltár, Önéletrajz alapján.

⁶⁹ Dr. Orlóci László in Dr. Kovács Tiborné ed.: *Varga Márton Kertészeti és Földmérési Szakképző Intézet, Gyakorlóiskola évkönyve 2001*, Magyar Nemzeti Múzeum nyomdaja, 2001, 48.

⁷⁰ Ács Antal ed.: *Varga Márton Kertészeti és Földmérési Szakközépiskola Botanikus Kertje Élőnövény-Jegyzék Index Plantarum*, magánkiadás, Budapest, 1997., 2.

Kép: A japánkert a kilencvenes években.⁷¹

A japánkert legújabb felújítása 2013-ban kezdődött, egy japán kertépítőmester, Ogawa Kacuaki látogatást követően. Feltárássra kerültek a történelmi dokumentumok, elindult egy szélesebb szakmai konzultáció, kidolgozásra került egy rekonstrukciós stratégia. Ez utóbbi keretében megtörtént a beépített kőanyag feltárása, a növénytelepítések, jelenleg zajlanak a faápolási munkák, 2017 nyarára elkészült a tómeder szigetelése, ezt követően pedig a műtárgyak felújítása, valamint a kerti pavilon átépítése zajlik.

A Varga Mártont követő igazgatók, tanárok és tanulók példaképként tekinthetnek az egykori direktorra, akinek szellemsége mai is köztünk él és bennünket mindig újra munkára sarkall. Mindannyian nyugodtak lehetnénk, ha pályánk végén úgy írhatnánk, ahogy alapító igazgatónk egy tanítványának megfogalmazta: „*Hosszú pályafutásom alatt mindenütt, ahova a sors állított, önzetlenül törekedtem szolgálni a közösség ügyét.*”⁷²

⁷¹ Zatykó Zoltán felvételei.

⁷² Dr. Kovács Tibor in Dr. Kovács Tiborné ed.: *Varga Márton Kertészeti és Földmérési Szakképző Intézet, Gyakorlóiskola évkönyve 2001*, Magyar Nemzeti Múzeum nyomdája, 2001, 74.